

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری فقه و قانون

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت علمی

ضوابط ضرورت های شرعی و تطبیقات آن در

فقه و قانون افغانستان

رساله ماستری

محصل: محمد اشرف "اسلمی"

استاد راهنما: دکتور رفیع الله "عطاء"

سال: 1397 هـ ش

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری فقه و قانون

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت علمی

ضوابط ضرورت های شرعی و تطبیقات آن در

فقه و قانون افغانستان

رساله ماستری

محصل: محمد اشرف "اسلمی"

استاد راهنما: دکتور رفیع الله "عطاء"

سال: 1397 هـ ش

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

د پیاوړتیا د فقہ و قانون

بورډ ماسټری

تصدیق نامه

محترم محمد اشرف ولد محمد اکرم ID نمبر Sh-msf-96-296 (از دور پنجم فقہ و قانون) از پایان نامه ماسټری خویش زیر عنوان: ضوابط ضرورت شرعی و تطبیقات آن در قانون افغانستان به روز پنجشنبه تاریخ ۱۵/۱۰/۱۳۹۸ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و از نظر هیأت ژوری مستحق ۷۰ (نمره به عدد) هفتاد نمره (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

امضاء اعضای هیأت ژوری:

شماره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیأت	
۲	استاد وزیر محمد سعیدی	عضو هیأت	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	رهنما و رئیس جلسه دفاعیه	

..... معاون علمی

..... آمر بورډ ماسټری

خلاصه:

رساله حاضر بمنظور تکمیل نمودن دوره ماستری تحت عنوان (ضوابط ضرورت های شرعی و تطبیقات آن در فقه و قانون) تحریر گردیده است. در تدوین این رساله نهایت سعی و تلاش بعمل آمده تا سایر موضوعات مربوط به ضوابط ضرورت را به گونه همه جانبه و کلی مورد بحث و بررسی قرار دهم. به خاطر اینکه موضوعات و مطالب مربوط به ضوابط ضرورت بگونه علمی تحقیق و بررسی گردد، مطالب رساله حاضر را در پنج فصل، مباحث و مطالب جدا گانه ترتیب و تنظیم نموده ام، طوریکه فصل اول به کلیات رساله اختصاص یافته که شامل مباحث و مفاهیم عمومی، ادله مشروعیت و ضوابط ضرورت را در بر میگیرد.

در فصل دوم مبحث اول قائم بودن ضرورت، مبحث دوم هیچ راهی جز مخالفت با اوامر و نواهی شرعی نباشد، مبحث سوم ضرورت ملجئ باشد، مبحث چهارم مضطر مخالفت مبادی اساسی شریعت اسلامی را نکند، مبحث پنجم استفاده به قدر لازم از محظورات، مبحث ششم در طبابت جزء آن راه دیگری نباشد، مبحث هفتم یک روز و یک شب نخورده باشد، مبحث هشتم ولی الامر با خبر باشد. (در ضرورت عام)، مبحث نهم هدف تحقق عدالت باشد، را مورد تحقیق و بررسی قرار داده ایم.

فصل سوم آن به حکم ضرورت اختصاص یافته که در مبحث اول: اثر ضرورت در اباحت محظور و ترک واجب، مبحث دوم آیا عمل به مقتضی ضرورت واجب است؟، مبحث سوم نزدیک شدن حالت ضرورت به معصیت شرعی، مبحث چهارم مقدار استفاده از محظور برای مضطر بخاطر حفظ نفس، مبحث پنجم ضمان شی مستهلک در حالت ضرورت و در مبحث ششم حکم ضرورت در قانون افغانستان مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل چهارم این رساله به حالات ضرورت و تطبیقات آن در قانون افغانستان بررسی گردیده که در مبحث اول حالات ضرورت در فقه اسلامی و در مبحث دوم حالات و تطبیقات ضرورت در قانون افغانستان مورد بحث و بررسی همه جانبه قرار گرفته است.

فهرست

صفحه	عنوان
4.....	اهداء.....
5.....	خلاصه:.....
Error! Bookmark not defined.	فهرست.....
Error! Bookmark not defined.	مقدمه.....
Error! Bookmark not defined.	اسباب اختيار موضوع:.....
3.....	اهميت و ضرورت تحقيق:.....
Error! Bookmark not defined.	سوالات تحقيق:.....
Error! Bookmark not defined.	پيشينه اى تحقيق:.....
Error! Bookmark not defined.	روش تحقيق:.....
Error! Bookmark not defined.	خطه بحث.....
Error! Bookmark not defined.	فصل اول كليات.....
Error! Bookmark not defined.	مبحث اول: مفاهيم.....
Error! Bookmark not defined.	مطلب اول: مفهوم ضوابط.....
Error! Bookmark not defined.	قواعد فقه اسلامى.....
Error! Bookmark not defined.	اول: المشقة تجلب التيسير.....
Error! Bookmark not defined.	دوم- إذا ضاق الأمر اتسع.....
Error! Bookmark not defined.	سوم- الضرورات تبيح المحظورات.....
Error! Bookmark not defined.	چهارم- الضرورات تقدر بقدرها.....
Error! Bookmark not defined.	پنجم- ما جاز لعذر يبطل بزواله.....
Error! Bookmark not defined.	ششم- الميسور لا يسقط بالمعسور.....
Error! Bookmark not defined.	هفتم- الاضطرار لا يبطل حق الغير.....
Error! Bookmark not defined.	هشتم- الحاجة تنزل منزلة الضرورت.....
Error! Bookmark not defined.	مطلب دوم : مفهوم ضرورت.....
Error! Bookmark not defined.	ب- ضرورت در اصطلاح:.....
24.....	مطلب سوم: مفهوم ضرورت در فقه اسلامى.....
Error! Bookmark not defined.	1دوم - مفهوم ضرورت در قانون افغانستان.....
Error! Bookmark not defined.	مبحث دوم: أدله مشروعيت ضرورت.....

مطلب اول: ادله مشروعیت ضرورت در قرآن کریم:.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: ادله مشروعیت ضرورت از سنت پیغمبر صلی الله علیه وسلم.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب سوم: اجماع.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب ششم: قانون افغانستان.....**Error! Bookmark not defined.**

فصل دوم: ضوابط ضرورت.....**Error! Bookmark not defined.**

ضوابط ضرورت.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث اول: ضرورت قائم باشد.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث دوم: هیچ راهی جز مخالفت با اوامر و نواهی شرعی نباشد.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث سوم: ضرورت ملجیء باشد.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: اکراه.....**Error! Bookmark not defined.**

اکراه به دو نوع تقسیم میشود (اکراه ملجی و اکراه غیر ملجی).....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث چهارم: مضطر مخالفت مبادی اساسی شریعت اسلامی را نکند.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب اول: حرام و مباح و مفهوم آنها:.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث پنجم: استفاده به قدر لازم از محظورات.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث ششم: در طبابت جز آن راه دیگری نباشد.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث هفتم: ولی الامر باخیر باشد(در ضرورت عام).....**Error! Bookmark not defined.**

فصل سوم: حکم ضرورت.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث اول: حکم ضرورت.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب اول: اثر ضرورت در اباحت محظور یا ترک واجب:.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: اثر اضطرار در احکام شرعی.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: اثر مشقت در آسانی احکام.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث سوم: آیا عمل به مقتضی ضرورت واجب است.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب اول: آیا طعام دادن مضطر واجب است؟.....**Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: حالت گرسنگی عام.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث چهارم: نزدیک شدن حالت ضرورت به معصیت شرعی.....**Error! Bookmark not defined.**

اختلاف فقهاء در این مورد.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث پنجم: مقدار استفاده از محظور برای مضطر بخاطر حفظ نفس.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث ششم: ضمان شی مستهلک در حالت ضرورت.....**Error! Bookmark not defined.**

مبحث هفتم: حکم ضرورت در قانون مدنی افغانستان.....**Error! Bookmark not defined.**

75.....

فصل چهارم: حالات ضرورت و تطبیقات آن در قوانین افغانستان. Error! Bookmark not defined.

حالات ضرورت و تطبیقات آن در قوانین افغانستان. Error! Bookmark not defined.

مبحث اول: حالات ضرورت در فقه اسلامی. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول : حالات داخلی ضرورت. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: ضرورت غذا و دواء. Error! Bookmark not defined.

نظریات امام مالک و امام احمد (رحمهما الله): Error! Bookmark not defined.

فرع اول : خوردن از میوه باغ دیگران. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم : خوردن از زرع و کشت دیگران: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم: خوردن و استفاده از گوشت انسان در وقت ضرورت: Error! Bookmark not defined.

اول : از انسان زنده. Error! Bookmark not defined.

دوم: از انسان مرده. Error! Bookmark not defined.

نظر اول: Error! Bookmark not defined.

نظر دوم: Error! Bookmark not defined.

نظر سوم: Error! Bookmark not defined.

نظر چهارم: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: نسیان. Error! Bookmark not defined.

فرع اول: تعریف نسیان. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: فرق بین خطاء و نسیان: Error! Bookmark not defined.

فرع اول: تعریف جهل. Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم : حالات مرض و نقصان برای ضرورت. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مرض. Error! Bookmark not defined.

فرع اول : تعریف مرض. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم : تخفیفات مرض. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : نقل اعضاء و تشریح جسم(انسان). Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: تداوی به شراب. Error! Bookmark not defined.

1: نظر احناف. Error! Bookmark not defined.

2: نظر شوافع. Error! Bookmark not defined.

3: نظر حنابله: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: نقص طبیعی. Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. فرع اول: تعریف نقص

Error! Bookmark not defined. فرع دوم: تخفیفات برای اهل نقصان

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: حالات ضرورت

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: اکراه

Error! Bookmark not defined. فرع اول: تعریف اکراه

Error! Bookmark not defined. فرع دوم: انواع اکراه

Error! Bookmark not defined. فرع سوم: اثر اکراه

Error! Bookmark not defined. 1- تصرف در مال مباح توأم با اکراه

Error! Bookmark not defined. 2- تصرف رخصت داده شده به اکراه

Error! Bookmark not defined. فرع چهارم: اثر دنیوی اکراه بر محسوسات شرعی

Error! Bookmark not defined. نوع اول: اکراه به شراب و سرقت مال

Error! Bookmark not defined. الف) اکراه به نوشیدن شراب:

Error! Bookmark not defined. ب) اکراه به سرقت مال:

Error! Bookmark not defined. نوع دوم آن: اکراه برکفر، و اکراه به تلف مال

Error! Bookmark not defined. الف) اکراه به کفر:

Error! Bookmark not defined. ب) اکراه به تلف کردن مال:

Error! Bookmark not defined. نوع سوم: اکراه بر قتل و اکراه بر زنا

Error! Bookmark not defined. الف) اکراه به قتل:

Error! Bookmark not defined. ب) اکراه به زنا

Error! Bookmark not defined. اثر اکراه در تصرفات شرعی:

Error! Bookmark not defined. 1- اکراه در تصرفات که احتمال فسخ راندارد

Error! Bookmark not defined. 2- تصرفات که احتمال فسخ را دارد

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: دفاع مشروع

Error! Bookmark not defined. فرع اول: تعریف دفاع مشروع

Error! Bookmark not defined. فرع دوم: حکم دفاع مشروع

Error! Bookmark not defined. فرع سوم: شروط دفاع مشروع

Error! Bookmark not defined. آیا دفع کردن صائل حق است یا واجب؟

Error! Bookmark not defined. اول: دفاع از نفس

Error! Bookmark not defined. دوم: دفاع از عزت آبرو

Error! Bookmark not defined.....: اطلاع گرفتن از داخل خانه

Error! Bookmark not defined.....دفاع از مال

Error! Bookmark not defined.....مطلب چهارم : الظفر بالحق

Error! Bookmark not defined.....فرع اول : تعريف الظفر بالحق

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم : شروط الظفر بالحق

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: عسر و عموم بلوی

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: شناخت عسر و عموم بلوی

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: سفر

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: شناخت سفر

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: تخفیفات و ترخیصات سفر

Error! Bookmark not defined.....فرع سوم: سفر معصیت:

Error! Bookmark not defined.....مطلب دهم : استحسان ضرورت

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: تعريف استحسان

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: مثالهای استحسان

Error! Bookmark not defined.....۱ - مثال تقلیدی

Error! Bookmark not defined.....مطلب یازدهم : مصالح مرسله برای ضرورت

Error! Bookmark not defined.....فرع اول : تعريف مصالح مرسله

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم : مثالهای مصالح مرسله

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوازدهم: عرف

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: تعريف عرف

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: انواع عرف

Error! Bookmark not defined.....عرف عام:

Error! Bookmark not defined.....عرف خاص:

Error! Bookmark not defined.....عرف فاسد:

Error! Bookmark not defined.....مطلب سیزدهم: سد الذرایع

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: تعريف سد الذرایع

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: انواع ذرائع

Error! Bookmark not defined.....فرع سوم : مثال ها برای فتح ذرائع

Error! Bookmark not defined.....فرع چهارم: مثالها برای سد ذرائع

مبحث دوم: حالات و تطبیقات ضرورت در قانون افغانستان.....	Error! Bookmark not defined.
(۲) اسباب اباحت قرار ذیل است:.....	Error! Bookmark not defined.
(2) حق دفاع مشروع تحت شرایط ذیل بوجود می آید:	Error! Bookmark not defined.
دفاع در برابر مؤظف امنیتی	Error! Bookmark not defined.
نتیجه گیری.....	12.....
فهرست آیات قرآنکریم.....	Error! Bookmark not defined.
فهرست احادیث.....	Error! Bookmark not defined.
فهرست اعلام.....	169.....
فهرست منابع و مأخذ:.....	14.....

نتیجه گیری

بعد از بحث پیرامون موضوع " ضوابط ضرورت های شرعی و احکام آن" و پرداختن به ابعاد مختلف موضوع و بیان نصوص قرآن، سنت، و قواعد فقهی و آراء مجتهدین امت اسلامی از مذاهب اربعه و غیر آن به این نتیجه می رسیم که :

- 1- ضرورت، به قرآن و سنت، و اجماع و قیاس و قواعد فقهی مشروع و ثابت در دین است.
- 2- ضرورت عبارت از حالتی است که شخص می ترسد از اینکه هلاک شود، یا عضوی از اعضاء اش تلف شود.
- 3- وقتی شخص مضطر میشود برایش مباح است که از محظورات شرعی استفاده بکند.
- 4- بالای مضطر لازم است که در هنگام استفاده از محظورات، ضوابط آنرا درست در نظر بگیرد.
- 5- در صورت استفاده شخص مضطر از مال دیگران در وقت ضرورت ضمان قیمت آن بالای آن لازم میگردد.
- 6- حکم ضرورت عام وشامل تمام چیز های میشود که انسان در وقت اضطرار به آنها محتاج میگردد.
- 7- در وقتیکه انسانها ویا اموال و عزت شان مورد تهاجم و حملات قرار میگردد دفاع مشروع برایش حلال و جایز میباشد.

پیشنهادات

آنچه در درازای این رساله بیان گردید بر مبنای آن پیشنهادات ذیل ارایه میگردد:

1_ برای شناخت بهتر از ضوابط ضرورت های شرعی لازم است که بخش معین در چهار چوب حکومت خصوصاً وزارت محترم معارف ایجاد گردیده، و تمام امورات مربوط به ضوابط ضرورت را شناسائی، و شیوه های دست یافتن آنها را تنظیم نماید.

2_ حد اقل اگر بخش معین و مشخص برای تنظیم ضوابط شرعی به میان نیاید، طرز العمل های واضع و مشخص را تدوین و به دسترس مردم قرار دهند، تا مردم مطابق به آن از ضرورت های مورد نیاز شان استفاده نمایند.

3_ مراجع مربوط و مسؤول باید در امر شناخت و ترویج هر چی بیشتر ضرورت های دینی و زمینه رشد و وسعت آن را تا حد ممکن کوشش نماید و زمینه دسترسی به این موضوع نهایت مهیم و اساسی را برای همه گان خصوصاً برای متعلمین و شاگردان عزیز مکاتب و مدارس فراهم نمایند..

4_ بر مردم است تا به اساس وجبه دینی و ایمانی شان در قسمت چگونگی شناخت درست از ضوابط ضرورت های شرعی و استفاده معقول آن در وقت اضطرار و ضرورت از آنها ارشادات دینی را به گونه دقیق در نظر بگیرند..

5_ از تمام محصلین و متعلمین و تشنگان علم و معرفت رجاء مندم که در قسمت مطالعه و شناخت دقیق ضوابط ضرورت های شرعی و ترویج و توسعه این امر اساسی دینی تلاش بی دریغ نمایند.

فهرست منابع و مأخذ:

- 1.قرآن كريم.
- 2.صحيح بخارى.
- 3.صحيح مسلم.
- 4.مسند امام احمد.
- 5.معجم الطبرانى الكبير.
- 6.سنن أبى داود.
- 7.تاريخ دمشق لابن عساکر.
- 8.الأم لإمام الشافعى.
- 9.سنن ترمذى.
- 10.الأشباه و النظائر للسيوطى.
- 11.الأشباه و النظائر لابن نجيم.
- 12.الحنفى، زين الدين بن إبراهيم بن محمد الشهير بابن نجيم، الكتاب : البحر الرائق شرح كنز الدقائق، الناشر: دار احياء التراث العربى،الطبعة الاولى 1422هـ-2002م.
- 13.مجلة الاحكام العدليه.
14. وزارت عدليه، جريده رسمى، قانون مدنى افغانستان مصوب 1355.
- 15.وازت عدليه، جريده رسمى، قانون جزاء افغانستان، مصوب 1355.
- 16.وزارت عدليه، جريده رسمى، كود جزاء افغانستان، مصوب 1396.
- 17.زيدان، عبدالكريم، الوجيز فى اصول الفقه.

18. زيدان، عبدالكريم، الوجيز فى شرح القواعد الفقيهيه.
19. مغنى المحتاج.
20. القوانين الفقيهيه.
21. الكتاب: سيوييه، أبو بشر عمرو بن عثمان بن قنبر (ت180هـ)، تحقيق: عبدالسلام هارون، مكتبة الخانجي، القاهرة، ط4، 1425هـ-2004م.
22. قواعد الزركشى«المنثور فى ترتيب القواعد الفقيهيه» مخطوط بالمكتبة الظاهرية بدمشق برقم (8543) عام:ق137ب.
23. كشف الاسرار.
24. الشرح الكبير للدردير.
25. أبوزهره، محمد، أصول الفقه.
26. أفندى، استاذ على حيدر، شرح مجلة الاحكام العدليه.
27. اصفهانى، راغب، مفردات الفاظ قرآنكريم، ذوى القربى، تهران.
28. زحيلى، وهبه، الفقه الاسلامى و ادلته.
29. معين، محمد، فرهنگ فارسى معين، چاپ هفتم، تهران: سرايش، 1382هـ ش.
30. عميد، استاد حسن، فرهنگ فارسى عميد، ويراستار: عزيزالله عليزاده، ناشر: راه رشد، سال چاپ 1389 هجرى شمسى.
31. الفيومى، أحمدبن محمدبن على المقرئ(المتوفى عام770هـ)، المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير للرافعى، ناشر: مؤسسه دارالهجرة، قم- ايران، بدون تاريخ طبع.
32. ابن منظور، محمد بن مكرم الإفريقي المصري (ت711هـ)، لسان العرب، دار صادر، بيروت، 1956.

33. الضرائر وما يسوغ للشاعر دون الناثر: محمود شكري الألوسي، شرح محمد بهجت الأثري، المطبعة السلفية، القاهرة، 1341هـ.

34. حيد، على، دررالحكام شرح مجلة الاحكام.

35. السعدى، علامه شيخ عبدالرحمن بن ناصر(1334 هـ شـ)، تفسير راستين(ترجمه تيسير الكريم الرحمن)، مترجم:محمد گل گمشاد زهى.

36. الجصاص، الإمام أحمد بن علي الرازي (305-370هـ)، أصول الفقه المسمى: الفصول في الأصول، المحقق : د.عجيل جاسم النشمي، الناشر : وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية دولة الكويت، الطبعة الأولى:الجزء الأول والثاني: 1405هـ-1985م،الجزء الثالث: الطبعة الأولى عام 1408هـ -1988م،الجزء الرابع:الطبعة الثانية عام 1414هـ=1994م،عدد الأجزاء : 4.

37. الزحيلي، وهبة، الوسيط فى اصول الفقه، طبع اول.

38. المالكي، إبراهيم بن موسى اللخمي الغرناطي، (الموافقات – الشاطبي) الموافقات في أصول الفقه، الناشر : دار المعرفة – بيروت،حقيق : عبد الله دراز، عدد الأجزاء:4.

39. الفروق للقرافى.

40. إعلام الموقعين لإبن الجوزى.

41. إرواء الغليل(إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل) تأليف محمد ناصر الدين الألباني بإشراف زهير الشاويش الجزء الأول المكتب الإسلامي،حقوق الطبع محفوظة للمكتب الإسلامي لصاحبه زهير الشاويش الطبعة الثانية 1405 هـ - 1985 م المكتب الاسلامي بيروت.

42. المقدسي، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة (المتوفى: 620هـ)، المغني لابن قدامة، الناشر: مكتبة القاهرة، الطبعة: بدون طبعة، عدد الأجزاء: 10، تاريخ النشر: 1388هـ - 1968م.

43. البيهقي،أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي، السنن الكبرى وفي ذيله الجوهر النقي، مؤلف الجوهر النقي: علاء الدين علي بن عثمان المارديني الشهير بابن التركمانى، الناشر : مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، الطبعة : الطبعة : الأولى - 1344 هـ .

44. السيوطي، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر، الفتح الكبير في ضم الزيادة إلى الجامع الصغير، دار النشر : دار الفكر - بيروت / لبنان - 1423 هـ - 2003 م، تحقيق : يوسف النبهاني، ج3، ص344، حديث شماره(13914)، و البوصيري، أحمد بن أبي بكر بن إسماعيل، إتحاف الخيرة المهرة بزوائد المسانيد العشرة.

45. العسقلاني، أبو الفضل أحمد بن علي بن محمد بن أحمد بن حجر (المتوفى : 852 هـ)، إطفاف المُسند المعنّي بأطراف المسند الحنبلي، الناشر : [دار ابن كثير ، دار الكلم الطيب] - [دمشق - بيروت].

46. الإمام الحاكم أبو عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد، المستدرک بتعليق الذهبي، المحقق : تعليق الإمام الذهبي شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قَائم (673؟ - 748؟ هـ، 1275 - 1347 م)، عدد الأجزاء : 7.

47. الطبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم، المعجم الكبير، الناشر : مكتبة العلوم والحكم - الموصل، الطبعة الثانية ، 1404 - 1983، تحقيق : حمدي بن عبدالمجيد السلفي، عدد الأجزاء : 20.

48. البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1410، تحقيق : محمد السعيد بسيوني زغلول، عدد الأجزاء: 7.

49. ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين دمشقي الحنفي (المتوفى: 1252 هـ)، رد المحتار على الدر المختار، الناشر: دار الفكر-بيروت، الطبعة: الثانية، 1412 هـ - 1992 م، عدد الأجزاء: 6.

50. الشيرازي، أبو اسحاق إبراهيم بن علي بن يوسف (المتوفى: 476 هـ)، المهذب في فقه الإمام الشافعي، الناشر: دار الكتب العلمية، عدد الأجزاء: 3.

51. اليمني، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني (المتوفى: 1250 هـ)، نيل الأوطار، تحقيق: عصام الدين الصبابطي، الناشر: دار الحديث، مصر، الطبعة: الأولى، 1413 هـ - 1993 م، عدد الأجزاء: 8.

52. الحنبلي، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس البهوتي (المتوفى: 1051 هـ)، كشف القناع عن متن الإقناع، الناشر: دار الكتب العلمية، عدد الأجزاء: 6.

53. الألباني، محمد ناصر الدين، إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل، بإشراف زهير الشاويش الجزء الأول المكتب الإسلامي، حقوق الطبع محفوظة للمكتب الإسلامي لصاحبه زهير الشاويش الطبعة الثانية 1405 هـ - 1985 م المكتب الاسلامي بيروت.

54. ابن الأثير، جامع الأصول من أحاديث الرسول، بدون تاريخ طبع.

55. ابن منظور، لسان العرب.

56. المذكوره الايضاحيه لقانون الاحوال الشخصيه السورى، رقم 59، الصادر فى 17/9/1953.

57. دكتور حميد محبى، ضرورت تحول در قانون گذارى افغانستان و اسناد بين الملل، فصلنامه مفيد.
58. قانون مجازات اسلامى.
59. عبدالقادر عوده ، الاسلام بين جهل انبائه و عجر علمائه، رقم 96.
60. فرهنگ دهخدا، كلمه قانون.
61. قانون احوال شخصيه كويت.
62. القره داغى، على محى الدين ، المقدمه فى مال و الاقتصاد و القعد الملكيه، الطبعة الاولى ، دار البشائر الاسلاميه ، 1408 هـ.ق. الرقم 52.
63. النووى ، محى الدين ، روضة الطالبين و عمدة المفتين، 12 الجزاء ، بيروت : 1412 هـ. الرقم 63.
64. سيد احمد حسيني حنيف، مكانيسم اجراى ماده 131 قانون اساسى افغانستان، فصلنامه عدالت، وزارت عدليه افغانستان .
65. قانون مدنى. افغانستان.
66. محمد زيد ابيانى، شرح الاحكام الشرعيه فى الاحوال الشخصيه، مقدمه (مصر، دارالسلام، 2006 عيسوى). الرقم 56.
67. الزيعلى، جمال الدين أبو محمد عبدالله بن يوسف. الهداية معه حاشية بغية الالمعى فى تخريج الزيعلى، تحقيق محمد عوامة، بيروت: مؤسسة الريان، 1997 م الرقم 121.
68. نظام حقوقى افغانستان، قانون روابط موجر و مستاجر مصوب 1375 خورشيدى.
69. دكتور على جمعه، جامعه شناسى حقوق جزاى افغانستان.
70. قانون تجارت افغانستان.
71. قانون محكمه تجارتي افغانستان .
72. ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد. البحرالرائق شرح كنزالدقائق، الطبعة الثانى، بيروت: دارالكتب الاسلامى. الرقم 86.
73. النسائى، ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب بن على. سنن النسائى، كراچى: قديمى كتب خانه. ابن عابدين، محمد أمين بن عمر، بن عبدالعزيز، رد المختار على الدر المختار، الجزء 4، 5، 6 و 7 الطبعة 2، بيروت: دارالفكر، 1412 هـ.ق.

74. قانون كود جزای افغانستان.
75. صيمرى، حسين بن على، اخبار ابي هنيغه واصحابه، بيروت، 1405ق/1985م.
76. خطيب بغدادى، احمد بن على، تاريخ بغداد، قاهره، 1349ق.
77. ابن عبدالبر، يوسف بن عبدالله، الانتقاء، من فضائل الثلاثة الائمة الفقهاء، بيروت، دارالكتب العلميه.
78. جصاص، احمد بن على، احكام القرآن، بيروت، 1405ق/1985م.
79. وزارت اوقاف و الشؤون اسلامى، الموسوعة الفقيهيه.
80. فرهنگ ابجدى عربى- فارسى.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، كتابخانه مركزى چهار راهى گل سرخ، سرک کلوله پشته
و يا هم به ايميل آدرس ذيل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af